№ 59 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 29 **1890** ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍԻ 29 № 59

ՏԱՍՆ ԵՒ ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով.

Ցայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Դրացին դրացուն չէ ճանաչում. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Թիւրքիա. Նամակ իտալիայից. Արտաքին լուրեր. —ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ. — ԲՕՐՍԱ. — ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Մեր երկրագործների այժմեան վիճակը.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԴՐԱՑԻՆ ԴՐԱՑՈՒՆ ՉԷ ՃԱՆԱՉՈՒՄ

Եթէ մէկը վերկենար և մամուլի մէջ, կամ մի դասախօսութեամբ, կամ եկեղեցու բեմից՝ սկսէր բացատրել, թէ վրացիք, թուրքերը և հայերը, իբրև հարևան ազգեր, իբրև միմեանց հետ տնտեսական և այլ կապերով կապված ազգեր, պէտք է միմեանց ուսումնասիրեն և միմեանց ճանաչեն,— մենք ամենքս ժպտալով կասէինք. «արժէ միթէ կրկնել այդ տեսակ տարրական ճշմարտութիւնները»:

Իրաւացի է. տարրական ճշմարտութիւն է այդ. բայց արդեօք իրագործվում է այդ նոյն իսկ տարրական ճշմարտութիւնը, գործադրվում է արդեօք այն միտքը, որը շատ տարիներից ի վեր կրկնըվում է ամեն մի քայլափոխում և որը արդէն մենք ամենքս շատ հասկանալի և որ և է բացատրութեան կարօտ չենք համարում:

Տարաբաղդաբար ոչ:

Որ մենք, կուլտուրապէս մեզ աւելի բարձր համարող հայերս, ծանօթ չենք մեր հարևան վրացիների կամ թուրքերի կեանքին,—դա փաստ է: Որ նոյն այդ վրացիները կամ թուրքերը ոչինչ տեղեկութիւն չունեն հայոց դրութեան կամ մտաւոր կեանքի մասին,—դա էլ փաստ է: Թողնենք մի կողմ այն խնդիրը, որ մեր ժողովուրդը ոչ ցանկութիւն ունի և ոչ էլ միջոց մտածելու այն մասին, որ հարկաւոր է աւելի մօտիկ ճանաչել հարևանին, նրա բոլոր ուրախութիւններով և ցաւերով, թողնենք մի կողմ նոյնպէս և այն խնդիրը, թէ շատ անգամ ինչ աննպաստ, և շատ սխալ կարծիք ունեն կազմած թուրք, հայ և վրացի ամբոխին պատկանող դասակարգերը, այնպիսի սխալ կարծիքներ, որոնք շատ անգամ կատաղի թշնամութիւնների պատճառ են դառնում,— մի կողմ թողնենք ժողովուրդը, ամբոխը և տեսնենք թէ որքան է հետաքրքրվում այդ փոխադարձ ծանօթութեան խնդրով նոյն իսկ այդ ազգերի ինտելիգենցիան, մամուլը, կամ գրականութիւնը....

Թերթեցէք հայոց մամուլի զանազան օրգանները, ուշադրութիւն դարձրէք երիտասարդութեան և ինտելիգենցիայի յայտնած կարծիքների վրա, և դուք կը համոզվէք, որ տասնեակ տարիներից ի վեր արդէն թէ մամուլը և թէ ինտելիգենցիան անհրաժեշտ պարտականութիւն են համարում քարոզել հարևան ազգերի միմեանց ուսումնասիրելու, փոխադարձաբար միմեանց ծանօթանալու գործը....

Բայց հարցնող լինի. արդեօք այդ ինտելիգենցիան կամ մամուլը ուսումնասիրել է կամ ճանաչում է վրացիներին կամ թուրքերին, գիտէ արդեօք թէ ինչ գաղափարներով է ներշնչված դիցուք վրաց ինտելիգենցիան, կամ գիտէ արդեօք թէ մտաւոր ինչ առաջադիմութիւն են գործում Մահմէտի հետևողները: Ոչ, չը գիտէ: Հարցնող լինի թէ ինքն վրաց մամուլը կամ ինտելիգենցիան հասկացողութիւն ունեն այն բոլորի մասին, ինչ որ կատարվում է հայոց մտաւոր շըրջաններում, հայոց գրականութեան և մամուլի մէջ: Ոչ. չունեն:

Հայերը գիտեն, որ վրացիք ունեն գրականութիւն,—բայց թէ ինչ կայ այդ գրականութեան մէջ, այդ չը գիտէ հայ ինտելիգենցիան: Մենք լսել ենք, որ վրացիք ունեն գրողներ, բայց թէ ինչ են գրում դրանք, ինչ մտքեր են յայտնում, այդ մեզ յայտնի չէ: Մենք գիտենք, որ վրացիք ունեն լրագրութիւն, որ վրացերէն հրատարակվում է «Իվէրիա», «Մէուրնէ», և այլ լրագիրներ,—բայց թէ ինչ հարցեր են արծարծում դրանք, մենք չը գիտենք: Մենք լսել ենք, որ վրացիք ունեցել են և ունեն բանաստեղծներ, բայց թէ ինչ են ստեղծում նրանք, թէ ինչպէս են մտածում վրաց այնպիսի գրողները, ինչպիսին է Ծերեթելի, Ճավճավաձէ, մենք այդ բոլորովին չը գիտենք: Մեզանից յետ չեն մնում իրանք վրացիք: Նրանք մեզանից աւելի ոգևորութեամբ են կրկնում, թէ փոխադարձ ծանօթութիւնը անհրաժեշտ է, բայց թէ ինչպէս պէտք է ծանօթանալ հայոց մտաւոր վիճակի հետ,—այդ մասին վրացիք դեռ մինչև այժմ էլ չեն մտածել: Անկասկած վըրացին լսել է, որ հայերն ունեն մամուլ, որ հայերն ունեն գրականութիւն, անցեալ,—բայց թէ ինչ կայ այդ մամուլի մէջ, ովքեր են մամուլի և գրականութեան մէջ գործողները, ինչ են մտածում,—այդ չը գիտէ վրաց ինտելիգենցիան, այդ չը գիտեն վրաց գրողները....

Մեր և վրաց ինտելիգենցիան լսել է, որ թուրք ժողովրդի մտաւոր վիճակը շատ վատ է, որ Կովկասեան թուրքերը չունեն ոչ կանոնաւոր դպրոցներ, ոչ մամուլ, ոչ գրականութիւն և ոչ մի որ և է լայն գաղափարով հետաքրքրվող երիտասարդութիւն. լսել են, որ Թիֆլիսում հրատարակվում է մի թուրքերէն լրագիր «Քէշքիւլ» անունով, բայց թէ ինչ է գրում այդ լրագիրը, այդ ոչ ոք չը գիտէ և ոչ ոք պարտք էլ չէ համարում գիտենալ....

Վրացին հայոց գրականութեան և գործողների մասին կարդում է մեծ մասամբ ռուսաց գրականութեան և մամուլի մէջ: Մենք հայերս էլ մեր տեղեկութիւնների մեծ մասը վրացիների մասին՝ քաղում ենք նոյնպէս ռուսաց կամ օտար աղբիւրներից: Տպվում է դիցուք հայոց լրագրի մէջ մի ուշադրութեան արժանի լուր, կամ յօդուած և այդ բանի մասին վրաց լրագիրը մեծ մասամբ ռուսաց լրագրից է իմանում. հայոց լրագրութիւնն էլ միմիայն այն ժամանակ է տեղեկանում, թէ վրաց մամուլի մէջ մի այնպիսի հարց է արծարծվում, երբ ռուսաց լրագիրները սկսում են գրել այդ մասին.... Հայոց խմբագրութիւնը, ի հարկէ, պարտաւորութիւն է համարում ունենալ ռուսաց կամ արտասահմանեան լրագիրներից քաղուածներ կամ թարգմանութիւններ անող մէկը, բայց ոչ վրաց և ոչ հայոց խմբագրութիւնները հարկաւոր չեն համարում ունենալ մի այնպիսի աշխատակից, որը ծանօթ լինելով տեղական լեզուներին, այսինքն վրաց, հայոց և թուրք լեզուներին, հետևէր այդ լեզուներով հրատարակվող լրագիրներին և գրքերին, և ապա այդ մասին տեղեկութիւններ հաղորդէր հասարակութեանը....

Արդ. ինչ է այդ անարդար, անբնական և պախարակելի դրութեան հետևանքը:—Դրա հետևանքն այն է որ մեզ համար terra incognita է վրաց մտաւոր կեանքը, դրա հետևանքն այն է որ վրացին հասկացողութիւն չունի հայերի մասին, դրա հետևանքն այն է, որ ոչ վրաց և ոչ էլ հայոց ինտելիգենցիան չեն ճանաչում թուրքերին, և ոչ էլ թուրքերը գիտեն թէ ինչով են իրանք յետ մնացել վրացուց կամ հայից...

Այդ բանում ոչ ոք ուրիշից յետ չէ մնում,— բայց ամենքն էլ ոգևորութեամբ կրկնում են թէ հարևան ազգերը միմեանց պէտք է ուսումնասիրեն, միմեանց պէտք է ճանաչեն...

Խ. Մ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԵՐ ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՆԵՐԻ ԱՅԺՄԵԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Գ.

Անմիտ շռայլութիւն

Նահապետական պարզ կենցաղավարութիւնը խաղաղ ընտանիքում, ժրաջանութիւնը, խնայողութիւնը, տնտեսագիտութիւն և չափաւորութիւնը, առանձին արհեստները,—այս ամենը գիւղական ժողովրդի համար հրաշքներ կը գործեն, եթէ, իրօք բացակայ չը լինեն: Այդպէս էր հայ շինականի կեանքը սրանից 20—30 տարի առաջ, սակայն այժմ այդ գեղեցիկ յատկութիւնները բոլորովին վերացել են, և այժմ մեր շինականի կեանքը նախկին կեանքի հակապատկերն է ներկայացնում: Կար մի ժամանակ, որ գիւղական հայ ժողովուրդը իր հագուստը և իր տան պիտոյքը ստանում էր իր ոչխարների բրդից, իր կնոջ և աղջկայ մանած, գործած շալից, իր մօր գործած կտաւը բաւական պարզ, գեղեցիկ և դիմացկուն հագուստ էր: Հայ աղջիկը իր սկզբնական կրթութիւնը ստանալուց յետոյ ձեռք էր առնում «թելիկ» և ճախարակ, գիւղերում կային բազմաթիւ կտաւի գործարաններ, ամեն գիւղում կար ներկարարի արհեստանոց, որոնք գեղեցիկ կերպով կը ծաղկանկարէին տան գործած կտաւը և չիթը: Այդպիսի արհեստի շնորհով հայ գիւղացին ազատ էր անմիտ շռայլութիւնից, ազատ էր ապրուստի հոգսից, ազատ էր հագուստի դարդից, և որ ամենագլխաւորն է, ազատ էր վաշխառուի հրէշաւոր տոկոսներից:

Սակայն այժմ այնպէս չէ:

Մեր երկրում տեղի ունեցած ռուս-թիւրքական պատերազմը ունեցել է ժողովրդի վրա մեծ ազդեցութիւն. անխելք ժողովուրդը տեսել է իր ձեռքում փող, տնտեսագիտութիւնից զուրկ, շինականը այնպէս է կարծել, թէ պատերազմի փողը անհատնելի է. այդ է իսկ պատճառը, որ 1854 և 1877 թւերին մեր ժողովրդի մէջ մուտք գործեցին շատ հակատնտեսական և հակամարդկային սովորութիւններ, որոնք տարիների ընթացքում հասան շռայլութեան բարձր աստիճանի:

Շռայլութիւնը իր զզուելի թևերը տարածել է մեր բոլոր գիւղացիների վրա: Եւրոպական և ռուսաց գործարանների արտադրած մետաքսէ կտորներ սպառողը մեր շինականն է: Որքան զզուելի և ծիծաղելի է տեսնել գիւղացուն հագած թաւշեայ, ոսկէ և այլ բեհեզեայ կտորներ, որքան ցաւալի է տեսնել հայ գիւղացի կնոջ փայ-տալաս և այլ գարշելի կտորներով հագնված և այն էլ շատ վայրենի կերպով ձևած և կարած: Այո՛, ցաւալի է տեսնել այդ ցնորված արարածներին, որոնց ոտը բոբիկ է, իսկ գլխին 5 րուբլանոց շալ է ծածկած և մէջքը 30 րուբլանոց քամար է կապած: Հագուստի պատճառով այսօր մեր գիւղացին ճորտ է, ստրուկ է քաղաքացի բազազ վաշխառուներին, շռայլութիւնը գիւղացուն սովորեցնողը նոյն բազազ-վաշխառուն է, նրանց տնտեսական դրութիւնը փչացնողը նոյնպէս այդ «բազազներն» են:

«Հայը հետևող ժողովուրդ է», ասում է մի օտարազգի մատենագիր, սակայն ցաւալի է տեսնել, որ մեր ժողովուրդը չէ հետևում օտարի խելացի տնտեսագիտութեան, ժիր, աշխոյժ և համբերատար հանճարին, հնարագէտ և մարդավայել արհեստին, բայց երեխայքին յատուկ յիմարութեամբ և ոչխարային միամտութեամբ հետևում է օտար տարազներին, օտար ձևերին և օտար մոդաներին:

Գուցէ երկրագնտիս վրա ոչ մի տարր այնքան շռայլ չէ, որքան մեր շինականը: Մենք տեսել ենք օտար գիւղացիներ, օրինակ, գերմանացի, ռուս և այլն, սակայն դրանցից ոչ մէկը այնքան վայրենի ծախսեր չէ անում, ինչքան հայ գիւղացին և զարմանալին այն է, որ այդքան սարսափելի ծախսեր անելուց յետոյ հայ գիւղացուն չէք տեսնի մաքուր, մարդավայել կերպով հագնված. Նրա հագած մահուդը ոչխարի կեղտից մի տեսակ գունատ տեսք է ստացել, նրա հագած «լաստիկ» արխալուղը կուի քթոցի տակ պատառոտվել է, նրա լայն շալվարը «ղանկալների» մէջ փչացել է, նրա ոտները ցեխից ու հողից կուլուլված է և տրեխները չորանալուց յետոյ սկսում է վայրենուպէս բոբիկ մանգալ.... աւելի վատթար է հայ գիւղացու կնոջ շռայլութիւնը. Նա ճակատին շարել է 50—60 հատ «քսաննոց» ասված ոսկիներ (որը ով գիտէ պարտքով է առած), որոնց երկու ծայրերը և մէջտեղը զարդարված են «մահմուդիա» ասված թիւրքաց ոսկիներով, գլխին փաթաթել է «փուլի», որի վրա դրած է թանգագին շալ. հագել է «մախմուր քաթիպայ», որի եզրները զարդարած են լայն «կլապիտոն չերիտով» (արծաթեայ ժապաւէն), «քաթիպի» տակից նա հագել է «փայ» դէյրա.... որը ձևած է շատ կոպիտ և վայրենի տարազով, ոտներին հագել է պարսկական «պաչմաղ», որը շատ կոպիտ և վայրենի ոտնաման է, կռունկները փայտից շինած և մեխերով պայտած. Թևին փաթաթել է «քայրապար» ասված «թէզպէ» (տէրողորմեայ): Բայց այդ թանգագին կտորների տակից երևում է չուլ ու կեղտոտ շապիկը, որը, ով գիտէ, կարած օրից սապոնի երես չէ տեսել և որը կեղտից ու քրտինքից սկսում է շուտով պատառոտվել ու մաշվել: Մեր գիւղացին այդպէս է: Հարկաւոր, անհրաժեշտ բանը չէ առնում, իսկ անպիտան և շռայլութեան ծառայող բանը՝ ագահութեամբ առնում է.... Շալ հագնել ամաչում է, իսկ ոտը բոբիկ մանգալ՝ չէ ամաչում.... Մաքրութիւն, խնամքութիւն մեր գիւղացիք չը գիտեն, բաղնիք գնալ, կամ սառը ջրով լուացվել շատ չեն ախորժում: Բացի դրանից մեր գիւղացու խրճիթները իրանց վայրենի շինուածքով արդէն կեղտի բոյն են: Մարդավայել կեանքը բացակայ է մեր մէջ: Մի օր մահուդներով փաթթվել և միւս օր հազար տեղից կարկատած զզուելի չուլ հագնել,—այդ սովորական է մեր գիւղացուն. Նա հագուստի յարգն ու պատիւը չը գիտէ: Երբեմն նրան կարելի է տեսնել այնպէս հագնված, որ մուրացկանն անգամ կը զզուի.... Ահա մեր գիւղացու շռայլութեան հետևանքը և պատկերը:

Վերջաբան

Այս բոլոր նկատողութիւններից, որ մենք արինք մեր գիւղացիների նկատմամբ, յարգելի ընթերցողը արդէն կարող է նկատել, որ մեր գիւղացիք շատ աննախանձելի վիճակի մէջ են. Նրանց այդ նեղ դրութեան հասցնողը, բացի հողի սակաւութիւնից, նաև իրանց գիւղացիների տգիտութիւնն է: Այո՛, տգիտութիւնը իր սարսափելի թևերը տարածել է մեր հասարակական բոլոր գործերի վրա, մեր առօրեայ կեանքի վրա, մեր կազմակերպութեան վրա....

Տգիտութիւն չէ՞, երբ այսպիսի նեղ ժամանակներում, երբ հողի զգալի պակասութիւն կայ, մեր շինականները չեն միանում և անջուր հողերը պիտանի դարձնում, մինչդեռ կարելի է միացեալ ուժով կատարել այն, ինչ որ անհատի կարողութիւնից վեր է *):

Տգիտութիւն չէ արդեօք, որ մեր գիւղացիք մինչև այժմ չը հասկացան, կամ չը կամեցան հասկանալ նոր սիստեմի երկրագործութեան օգտակարութիւնը, չը վերանորոգեցին իրանց անդամալոյծ սայլերը, չը կարողացան յարմարվել

*) Ուրախալի է յայտնել, որ մեր գաւառի մեծ Արբիկլալի գիւղում, որ առաջ նոյնպէս զուրկ էին ջրից, այժմ, շնորհով գիւղի երիտասարդ արժանապ. տէր-Ղևոնդ քահ. Աթանասեանցի ունեն բաւական ջուր: Տէր-հայրը ինքն է մտածել այդ ջրանցքի մասին և այսօր հազարաւոր մարդիկ օրհնում են տէր-հօրը իր բարի գործի համար: Ջուրը բերելու համար մեծ ծախս չէ եղել, այլ գիւղի անդամները հերթով աշխատելիս են եղել ջրանցք բանալում: Թող օրինակ առնեն մեր այլ բազմաթիւ քահանաները իրանց երիտասարդ պաշտօնակցից:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Պետրոս Աղամեանի անունով Մոսկվայից ստացած 22 րուբլի հասցրինք ըստ պատկանելոյն։

—

Յունիսի 5-ին, երկուշաբթի օր, տեսանելի կը լինի արեգակի օղաձև խաւարումն։ Բագուի մէջ խաւարումն կը սկսվի 12 ժամին 25 րոպէին և կը վերջանայ 3 ժ. 38 ր.։ Իսկ Թիֆլիսում՝ կը սկսվի 12 ժամին 5 րոպէին։

—

«Մշակի» խմբագրի գրական 25-ամեայ գործունէութեան առիթով ստացանք հետևեալ շնորհաւորական նամակներ. 1) Գերմանական Ալլըն քաղաքից, պրոֆէսոր Անդրէաս Արծրունուց, 2) Թէոդոսիայից, հայ-կաթօլիկ Մխիթարեան ուխտի վարդապետ, հայր Յովսէփ Մարգարեանից, 3) Կեբենակ քաղաքից, Ս. Սուրէնեանցից, 4) Նուխուց, Յակոբ Տէր-Պօղոսեանցից, 5) Երևանից, Մկրտիչ Մուսինեանցից, 6) Շուշուց, Արցախունու բանաստեղծութիւնը (Գութանի երգ), 7) Բալախանից, Յովհաննէս Գրիգորեանցից, 8) Բագուից, Էմմանուէլ Փիրբուդաղեանցից։

—

Ղրիմի Բախչիսարայ քաղաքում հրատարակվող ռուս-թուրքաց «Переводчикъ» անունով լրագիրը տպել է իր 16-որդ համարում մի շատ համակրելի յօդուած «Մշակի» խմբագրի 25-ամեայ գրական գործունէութեան մասին։ Յօդուածը վերջանում է հետևեալ խօսքերով. «Գիտութեան և խօսքի գործիչը, ով և լինէր նա, աշխատում է ամբողջ մարդկութեան համար։ Այդ պատճառով, թէև ուշ, ողջունում ենք ամբողջ սրտից յարգելի հայ մ շ ա կ ի ն և ցանկանում ենք նրան երկար գործունէութիւն։ Գործել և սերմանել բարին,—փեշակ չէ, այլ բնութեան պահանջ է։ Նա, այդ բնական ձգտումը՝ պէտք չունի գովասանքի և շողոքորթութեան. բայց մեծարել այդ տեսակ մարդուն՝ պատիւ է բերում այն հասարակութեանը, որը ծնեցրել է նրան։ Շնորհաւորում ենք հայոց հասարակութիւնը։ Այն հասարակութիւնը, որը գիտէ գնահատել մարդկանց, կունենայ էլ այդ տեսակ մարդիկ»։

—

Մայիսի 19-ին ԹԻՖԼԻՍԻ Վանքի մայր եկեղեցում հոգեհանգիստ կատարվեց հանգուցեալ Մկրտիչ Սանասարեանի յիշատակին։ Բաւական մեծ բազմութիւն ներկայ էր հոգեհանգստին։

—

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶԻՑ վրաց «Իվէրիա» լրագրին հեռագրում են, մայիսի 26-ից, որ Կիսլօվօդսկում մեծ կարկտախառն հեղեղ տեղի ունեցաւ, որից Օլխօվկա և Բէրեօզօվկա գետերը այնպէս յորդացան, որ քարեկրի կամուրջի կամարների տակով չէր կարողանում անցնել ջուրը։ Կամուրջը փուլ եկաւ, որի պատճառով և ջուրը սկսեց հոսել հակառակ ուղղութեամբ։ Բոլոր հանքային ջրերը ծածկվեցան աւազով և ցեխով, որոնք մինչև այժմըս էլ չեն բացված։ Վնասը մեծ է։

—

«Իվէրիա» լրագիրը հաղորդում է, որ Թիֆլիսաբնակ հեռագրատան մի ծառայող հնարել է մի բաղադրութիւն, որով քսելով կտաւը, այդ կտաւի միջով նաւթը չէ անցնում։ Այդ բաղադրութիւն հնարողը կարել է տուել կտաւի պարկեր և մեծ-մեծ քսակներ, և յիշեալ բաղադրութեան մէջ ողողելուց յետոյ նրանց լցրել է նաւթով։ Այդպիսով նաւթով լի կտաւի քսակները մի քանի շաբաթ պահելով, մի կաթիլ նաւթ էլ չէ պակսել։ Մեր նաւթ արդիւնաբերողները այդ հանգամանքի վրա ուշադրութիւն չը դարձրին։ Վերջապէս բաղադրութիւն հնարողը մնռնում է, սակայն իր ամուսնուն սովորցնելով իր գաղտնիքը։ Այժմ այրին հեռագրով դիմել է նաւթարդիւնաբերողների մի ֆիրմայի ներկայացուցիչ, խնդրելով, որ հեռագրատան ծառայողի կինը նրան սովորեցնի յիշեալ բաղադրութեան գործածելը, խոստանալով մի քանի հազար րուբլի վարձատրութիւն։ Յիշեալ կինը այս քանի օրերս ուղևորվեց դէպի Բաթում։

—

Մայիսի 6-ի տօնի առիթով պ. Վիկտոր Թիէբօ, Պարիզից, շնորհաւորական նամակ է ուղարկել մեզ։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ ժողովարանի ընդհանուր ժողովը այս օրերս որոշեց, որ բացի երեքշաբթի օրերից, ժողովարանի այգիում կը լինեն ընտանեկան երեկոյթներ և շաբաթ օրերը։

—

Շաբաթ, մայիսի 26-ին, Թիֆլիս եկաւ Էրնեստօ Ռոսսին։ Կայարանում հաւաքվել էր մեծ բազմութիւն նրան դիմաւորելու համար։ Երբ նա դուրս եկաւ վագօնից, երաժշտութիւնը նուագեց իտալական մարշը։ Ի միջի այլոց, շնորհաւորեց նրա գալուստը և հայոց դերասանական խումբը. կառքով քաղաք գալիս Ռոսսիին կառքերով ուղեկցող մեծ բազմութիւն, «vivat» էր գոչում։ Միւս օրը, կիրակի, նա բեմ դուրս եկաւ «Արքայ Լիրի» դերում. հասարակութիւնն ընդունեց նրան բուռն ծափահարութիւններով և ամբողջ ներկայացման ժամանակ ոգևորութիւնը անսահման էր։ Ռոսսիի խաղի մասին կը խօսենք «Մշակի» միւս համարում։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒՐՔԻԱ

—

Կ. Պօլսի լրագիրները աւազակութեան հետևեալ դէպքն են հաղորդում. «Ապրիլ 17/29ին, առաւօտեան կողմը, Էտիլհան գիւղի իսլամներն աղօթքնին լրացունելով մզկիթէն դուրս ելնել կը պատրաստէին, երբ 12 աւազակների խումբ մզկիթին դուռը պաշարելով կը հրամայեն որ ամեն մարդ իր տեղ կենայ, եթէ ոչ գնտակի հարուածներ պիտի տեղան վրանին։ Ամենքը սարսափած անշարժ կը կենան և այն ատեն աւազակներ կը հրամայեն որ իւրաքանչիւր մարդ մի առ մի իրենց առջևէն անցնի. այս հրաման ևս գործադրուելով, մզկիթէն ելնողներէ դրպաններ կը խուզարկեն և կառնեն ինչ որ կը գտնեն։ Այս կողոպուտ աւարտելէ ետք գիւղի երեելիներէն Ալի աղաի տղան ալ որ մզկիթէն դուրս ելնողներու մէջ կը գտնուէր, իրենցմէ չորսին հետ անոր տուն կը ղրկեն որ հօր տունը գտնուած բոլոր դրամ առնէ բերէ։ Այս չահատակութենէն ետք աւազակների խումբը անարգել կը մեկնի։

Էտիլհան Կէլիպօլուէն 7 ժամ հեռի կը գտնուի. բնակիչների մեծ մասը իսլամ գաղթականներ են, սակայն աւազակներն ալ գաղթականներ են եղած։ Կըսուի թէ գիւղին մօտ մի պահականոց կը գտնուի, բայց նոյն միջոցին այդտեղի ոստիկան զինուորներն ալ ուրիշ մզկիթի մէջ աղօթելու կը գտնուէին եղեր։»

ՆԱՄԱԿ ԻՏԱԼԻԱՅԻՑ

—

Վենեցիա, 17/29 մայիսի

Մի շաբաթ է որ ի Վենեցիա Ս. Ղազարու վանականներէն եմ. անխառն ուրախութեան կեանք մը կը վարեմ. Հայր Ալիշանի Յոբելեանի հանդէսըն ակներև նշանակ մըն է մեր ազգային բնաւորութեան բարոյական փոփոխումին, կամ աւելի ճիշդն բարեփոխումին։ Այդ հանդէս ամեն տեսակէտով յաղթանակն է Ազգայնութեան գաղափարի։

Կ. Պօլսի հայերն փափագեցան մասնակցիլ այս հանդիսին յիշատակով մը, ուղերձով մը, ներկայացուցիչով մը. այս նպատակաւ կազմուեցաւ մի մասնախումբ ընելու համար հարկ եղած տնօրինութիւնները։ Յիշատակն որ պիտի ըլլայ գեղեցիկ արուեստական գործ մը չէր կրնար հասնել յոբելեանին. պիտի խրկուի յետոյ. ուղերձը պատրաստուեցաւ. իսկ մասնախումբը ներկայացուցչի համար գիս ընտրելու պատիւն ըրաւ ինձ։

Ըլլալով Հ. Ղևոնդ Ալիշանի աշակերտն ինծ փափագելի էր և շատ ըղձալի ներկայ գտնուիլ իմ սիրելի տեսչիս այս տօնախմբութեան. գոհութեամբ ընդունեցի ինծ յանձնուած պաշտօնը և շաբաթ մը ուղևորութիւնէ վերջ հասայ ի Վենեցիա։

Անշուշտ «Մշակի» խմբագրութիւնը ապահով է թէ պիտի փութամ «Մշակի» խրկել այդ հանդիսի մի համառօտ նկարագիր։ Ուր որ ըլլամ միշտ «Մշակը» աչքիս հանդէպ է։ Միայն ինծ պիտի ներուի որ չեմ կրնար այդ հանդէս նկարագրել շատ մանրամասնօրէն։

—

Մայիսի 13/25-ի կիրակի օրն պայծառ, զուարթ արևը կը կրկնապատկէր հոգեկան մեր հրճուանքըն. արդէն կանուխէն ամենքս կազմ և պատրաստ էինք այս նշանաւոր օրուան համար։

«Բազմավէպի» խմբագրութիւնը կը կարգադրէր հեռագիրներն որք հետզհետէ կը հասնէին. այլ ժամը 10-ին հարկ եղաւ կիսատ թողուլ ամէն աշխատութիւն. եկեղեցւոյ զանգակը կը հնչէր. Հ. Ալիշան պիտի պատարագէր։ Վանականներուն համար պարտաւորիչ է ի լուր ղօղանջին ձգել ամեն ինչ և դիմել ի տաճարն. իսկ այդ առաւօտուն զանգակն հրապուրիչ էր. վանականներուն համար սրտի ու հոգւոյ բերկրութեան օր մըն է այն օրն որ պիտի պատարագէ Հ. Ալիշան։ Անկեղծ ու ճշմարիտ հաւատացեալի մը աղօթքն միշտ խորապէս կազդէ մեր սրտին վրայ. այդ ազդեցութեան ներքև գտնուեցայ այդ օրն։

Ինծ այնպէս կը թուէր թէ սրբութեան ոգին այդ պահուն հոլանի կը սաւառնէր Ս. Ղազարի տաճարին վրայ։

Անուշաբոյր բուրումներն հեշտութեամբ կը պաշարէին մեր հոգիներն. ծերունին Հ. Ալիշան ըսպիտակներու մէջ, կանգուն խորանին հանդէպ, կարծես աստուածառաք հրեշտակ մըն էր, մեր սրտերը վրդովելու համար։

Մեղմ ու դաշն, զգածեալ դողդոջուն ձայնով կը պատարագէր ու կաղօթէր Գիտութեան, Սիրոյ քահանան։

դարևս պահանջներին,—այլ մնացին նոյն խաւար, նոյն յետաղէմ, նոյն փտած սիստեմի մէջ։ Որքան զանազանութիւն կայ ռուսական երկրագործութեան հեշտութեան և մեր ուժ սպառեցնող, դանդաղ սիստեմի մէջ։

Ցգիտութիւն չէ, որ մեր գիւղացիք չինում են իրանց տնտուր խրճիթները գետնափոր և հակա-առողջական կարգով։ Այդ այն ժամանակն է յիշեցնում, երբ ամեն օր գիւղում պարսիկները և թիւրքերը աւարառութիւն էին անում և դրա համար ողորմելի հայերը իրանց բնակութիւնը չինում էին մեծ մասամբ ստորերկրեայ. բայց այժմ ինչն է ստիպում այդպէս չինելու։ Թէ որքան մարդիկ են զոհվում այդ վատթար բնակարաններից՝ այդ մասին շատ երկար կը լինի խօսել։ Մինչդեռ նրանք կարող են իրանց տները չինել պարզ, վայելուչ, կոկ և առողջապահական։

Ցգիտութիւն չէ, որ մեր մէջ արհեստը բացակայ է, ամեն մի փոքր ի շատէ փողի տէր իսկոյն վազում է դէպի անյարգ «չարչիութեան» ասպարէզ, արհեստի սէրը մեզ մօտ չը կայ, արհեստի բացակայութեան շնորհով գիւղացին զուրկ է մարդավայել ապրուստից, կանոնաւոր կեանքից, մինչդեռ շատ հանգիստ կերպով կարելի է արհեստը տարածել և արհեստի շնորհով կունենայ ամեն յարմարութիւն և ստիպված չի լինի գերի լինել այս կամ այն օտար արհեստաւորներին, որոնք իրանց արհեստի պատրուակով քանդում են գիւղի տնտեսական վիճակը....

Ցգիտութիւն չէ, երբ մեր գիւղացիք կուրացած կրքից միմեանց փչացնում ու միմեանց աւերում են։ Օրինակ, մէկի հօրեղբայրը կռիւ ունեցաւ միւսի քեռու հետ, էլ Աստուած բան չունի. քանի քանի մարդկանց գլուխ կը պատռվի, քանի քանի խոտեր ու մարագներ կը զոհվեն, հրոյ ճարակ կը լինեն, քանի քանի անմեղ մարդիկ կը փտեն բանտերի մէջ և որքան չալլաստան-փաստաբաններ կը ծծեն գիւղացու արիւնը և այդ բոլորը մի վայրենութեան, մի տգիտութեան համար։

Ցգիտութիւն չէ, երբ մեր գիւղացիք մինչև այսօր չը կարողացան ունենալ իրանց պարկեշտ, վայելուչ և յարմարաւոր հագուստը, տգիտութիւն չէ որ նրանք այսօր ճորտ են դառել քաղաքի վաշխառուներին, տգիտութիւն չէ «մախմուր, ատլաս, փայ, կլապիտօն» և այլ յիմար շռայլութիւններով քանդել տնտեսական վիճակը և մի օր ոտաբոբիկ մանգալ. ինչն է ստիպում այդ ողորմելի անխելքներին մի օր տիկնոջ պէս կօլոլվել մետաքսների մէջ, իսկ ամբողջ կեանքը անցնել բոբիկ և փորը լցնել անժուր աղցան.... մինչդեռ նրանք կարող են, եթէ կամենան, իրանց ոչխարի բրդից մանել, գործել այն սիրուն պատուական շալը, որը թէ գեղեցիկ է, թէ էժան է և թէ դիմացկուն է. ինչն է ստիպում հագնել անպատճառ Մոսկվայի և Լօձի մանուֆակտուրը և գերի լինել վաշխառուներին....

Ցգիտութիւն չէ, որ մեր գիւղացիք կոյր յամառութեամբ դիմում են «փալ բաց անողին», «եղունկ աչողին», «գիր բաց անողին» և այլ շատ տխմար մոլութիւններին, ագիտութիւն չէ, որ մեր գիւղերում վխտում են «հէքիմներ», փալ բացողներ, գիր նայողներ և այլն և ժողովուրդը ուշխարային միամտութեամբ, կուրօրէն լսում է այդ խաբեբայ չարլատաններին, այդ ինքնակոչ բժիշկներ ձևացողներին։ Քանի քանի մարդկանց աչքը կուրացել է դրանց տուած դեղից, քանի քանի կանայք անդամալոյծ են եղել «հէքիմների» շնորհով, քանի քանի անմեղներ մտել են սեւ գերեզման այդ գազանների ձեռքից.... Բայց դարձեալ այդ բարբարոսները կան, դարձեալ ժողովուրդը դրանց կը լսէ, դարձեալ դրանք ունեն առատ հունձ։

Բայց մինչև երբ։ Մինչև երբ պէտք է մեր ժողովուրդը զոհ գնայ տգիտութեան, խաւարին, մինչև երբ պէտք է սպասել, որ ժողովուրդը հասկանայ իր չարն ու բարին։

Այո, մեր ժողովուրդը չունի առաջնորդող և ով պէտք է մտածէ ժողովրդի բարօրութեան վրա։

Դրան գուցէ մեզ պատասխանեն թէ մենք ունենք հոգևորականութիւն, ունենք դպրոց, ունենք երիտասարդութիւն, ունենք մամուլ և այլն, բայց արդեօք ժողովուրդը կարող է յոյս դնել և սպասել բարօրութեան։

Ունենք հոգևորականութիւն, այո ունենք, բայց որքան ցաւալի է մեզ խոստովանել ճշմարտութիւնը, որ մեր հոգևորականութիւնը, շատ քիչ բացառութեամբ, չէ կարող ժողովրդի վրա մտածել, նրան փոյթ չէ ժողովրդի խաւար մնալը, նրան փոյթ չէ ժողովրդի տնտեսական վիճակի քայքայվելը, բայց աւելի ցաւալին այն է, որ այժմ հոգևորականները առաւելի ևս յիմարացնում են ժողովրդին, հաւատացնելով զանազան սնապաշտութիւնների, կախարդութիւնների և այլն։

Ունենք դպրոց. այո, ունենք, բայց մեր դպրոցները ինչքան կարող են օգնել երկրագործ ժողովրդին։ Դպրոցից դուրս եկած գիւղացին արհամարհում է գիւղական կեանքը, նա չէ գնում գիւղ, չէ մտածում բարւոքել և հեշտացնել գիւղական աշխատանքը։ Գիւղացին դպրոց է գնում երկուասպարէզ ունենալու համար՝ մէկը քահանայ լինել, մէկ էլ վաճառական, երկուսն էլ առանց աշխատանքի, երկուսն էլ ձրիակեր պաշտօն։ Եւ այստեղ մենք պէտք է խոստովանենք այն ճշմարտութիւնը, որ «Մշակը» շատ անգամ յայտնել է թէ «գիւղացին երբ ուսում առաւ՝ էլ չէ ցանկանում գնալ իր գիւղը, մասնակից լինել գիւղական աշխատանքին, աշխատել բարւոքել գիւղատնտեսութիւնը,—այլ նա վազում է «յայտնի քաղաք, յայտնի կեանք է անցնում, այդպէս գիւղը զրկվում է իր նոր և լաւ ուժերից» և այդ շատ խրատալի է. մեր գիւղացին երբ ուսման հոտը առաւ, նա արհամարհում է իր հօր օճաղը՝ վարուցանքը, կալ ու կալը, այլ վազում է կամ քահանայութեան ասպարէզ և կամ «չարչիութեան» և սկսում է ծծել իր համարենների քրտինքը....

Նոյնը պէտք է ասել նաև ինտելիգենցիայի մասին... մեր ուսում առած երիտասարդների քիթը ամպերից է ջուր խմում, նրանք իրանց շատ շատ բարձր համարելով ցածութիւն են համարում հետաքրքրվել ժողովրդի կեանքով. խօսել, համոզել, առաջ տանել, գործել—այդ մի փնտռէք, նրանք այնպէս կղզիացած են ապրում, որ ժողովուրդը նրանց վրա յոյս չէ կարող ունենալ։ Նրանք իրանց համարում են անհամեմատ շատ բարձր և «լայեղ չեն անում» այնպիսի «յիմար» հարցերի վրա խօսելը,—որպիսին է «ժողովրդի վիճակի բարւոքման հարցը»։

Ունենք մամուլ։ Այո, ունենք և գոհութիւն այդ հինաւրկութեանը։ Սակայն ցաւալի է ասել որ մեր ժողովուրդը զուրկ է մամուլի ձայնը լսելուց։ Մամուլի մէջ յարուցված հարցերը, խնդիրները չեն կարող մատչելի լինել գիւղական ժողովրդին և այդպէս ժողովուրդը զուրկ է մնում մամուլի կատարած ծառայութիւնից։

Ուրեմն ինչը կարող է օգտակար լինել։

Այդ հարցին մենք կը պատասխանենք. քանի որ մեր գիւղացին զուրկ է կանոնաւոր երկրագործութիւնից, չը գիտէ աւելի հեշտ և աւելի շահաւէտ գիւղատնտեսութիւն, այլ ընթանում է հին, նախաջրհեղեղեան սիստեմայով—պէտք է և ժամանակ է մտածել ե ր կ ր ա գ ո ր ծ ա կ ա ն դպրոցի մասին, և քանի որ մեր մէջ զուրկ են արհեստից կամ աւելի լաւ ասել, արհեստը բացակայ է մեր մէջ,—պէտք է և անհրաժեշտ է մտածել ա ր հ ե ս տ ա գ ի տ ա կ ա ն դպրոցի մասին. ահա մեր կարծիքով այն միակ փրկարար միջոցները, որ մենք կարող ենք յուսալ և սպասել։ Եւ երանի թէ մի օր մարմնացած տեսնենք այն մտաքերը, որ մենք համեստ կերպով և ի սրտէ կառաջարկենք մեր հասարակութեանը. յուսանք որ ամեն մի հասկացող անհատ կաշխատի մարմնացնել մեր յոյսը։ Միայն խելացի գիւղատնտեսութեամբ և կատարելագործված արհեստով կարելի է դարմանել այն հազարաւոր վէրքերը, որ ագիտութիւնը թողել է մեր անուս և արհեստից զուրկ հասարակութեան վրա։

Շիրակեցի

Ինձ այնպէս իմն կը թուէր թէ՝ նախնի քրիստոնէութեան սեղանի մը հանդէպ եմ: Երբ պատարագը վերջացաւ ու մենք դուրս ելանք տաճարէն կարծես ուրիշ աշխարհէ մը մի այլ աշխարհ կը մտնէինք:

Ժամը 1-ին որոշուած էր հանդիսին երկրորդ մասն. որոշեալ պահուն հաւաքուեցանք ամէնքս մեծ դահլիճին մէջ, ուր պիտի կատարուէին շնորհաւորութիւններն:

Մուրադ-Ռափայէլեան աշակերտք գրաւած էին հանդիսավայրի ճակատն. կանգնած էին ազեւոր դաշնակի մը շուրջն երգելու համար:

Հանդիսավայրին առաջին կարգը նստած էր Աբբայ հայրը իր բոլորն ունենալով երեք յոբելեարներն: Հ. Ալիշանի յոբելեանէ զատ կը տօնուէր նաև այդ օրն յիսնամեակն քահանայութեան Հ. Աբրահամ Ճարեանի և Հ. Ղուկաս Լազեանի: Առաջինը երկար տարիներ եղած է տեսուչ Ռափայէլեան վարժարանի, երբ մատենագիր թարգմանած է ընտիր գրաբարով յոյն և լատին մատենագիրներ: Երկրորդն՝ եղած է սերունդներու խոստովանահայր, օրինակելի խոստովանահայր մը: Նշանաւոր է նաև արուեստի մէջ և շատ ծառայութիւններ մատուցած է միաբանութեան:

Երեք յոբելեարներու քով նստած էին երեք պատուիրակներն, որք եկած էին ուրիշ կողմերէ: Ինձմէ զատ՝ պատուիրակ եկած էին նաև պ. Բաղրուբանեան և Հ. Յովհաննէս վ. Մսերեան:

Պ. Բաղրուբանեան եկած Բուդապէշտայէն, ներկայացուցիչ Հունգարիոյ հայ հասարակութեան: Հ. Յովհաննէս Մսերեան եկած էր Հռոմէն, ներկայանալու համար կաթոլիկ հայոց Պատրիարք Տ. Ազարեանը:

Հանդէսն սկսաւ ազգային երգով մը զոր երգեցին Մուրադ-Ռափայէլեան աշակերտք. յետ երգին օրուան ճառը կարդաց Հ. Սարգիս Բարսեղեան, բազմահմուտ յօդուածագիրն «Բազմավէպի». այդ երիտասարդ վարդապետ կը պատրաստէ այժմ Ագաթանգեղոսի վրայ մի ուսումնասիրութիւն որ մեր պատմագրէտներու համար մեծ կարեւորութիւն պիտի ունենայ: Երբ ճառ աւարտեցաւ, մի ուրիշ վարդապետ Հ. Աթանաս Տիրոյեան կարդաց շնորհաւորական օրհնագիրը, զոր Պապը խրկած էր երեք յոբելեարներուն: Հանդիսականք ունկնդրին այդ օրհնագրին, ոտքի կանգնած և խորին երկիւղածութեամբ: Երբ ընթերցումն աւարտեցաւ երեք յոբելեարք ծնրադրեցին Աբբայհօր առաջ և համբուրեցին աջը:

Կարգադրութիւնն այնպէս էր որ ուղերձները պիտի ընդմիջուէին հեռագիրներու, նամակներու ընթերցումով: Օրհնագրէն վերջ կարդացուեցան հեռագիրներն: Նախ և առաջ կարդացուեցաւ «Մշակի» խմբագրութեան և անոր հետ միասին ստորագրող մի խումբ հայոց հեռագիրն. յետոյ Թիֆլիզի Համդէմներու հեռագիրներն:

Հեռագիրները վերջացան. կարդացուեցաւ այն ատեն Տ. Ազարեան Պատրիարքի մաղթանաց գիրըն առ Հ. Ղեւոնդ Ալիշան: Ազարեան Պատրիարքի պատուիրակը ինքն ևս իր կողմէ մասնաւոր ուղերձով շնորհաւորեց Հ. Ղեւոնդ Ալիշանը:

Երգերն ու հեռագիրներն յաջորդեցին: Կարդացուեցան եկեղեցականներու հեռագիրներն:

Եկեղեցականներու կողմէ խրկուած հեռագիրներու առաջին էջմիածնէն կը հասնէր. Արիստակէս սրբազան Սեդրակեանց սիրուն տողերով կը շնորհաւորէր «հայրենեաց Նահապետին, Աւարայրի Պլպուլին, ազատ Մասեաց երգչին» յոբելեանը: Սիրուն էր նաև Սրուանձտեանց Գարեգին եպիսկոպոսի հեռագիրն: Կ. Պոլսի մեր կրօնական ժողովի Ատենապետ Տ. Խորէն Արքեպիսկոպոս երկար հեռագրով մը խրկած էր իր շնորհաւորութիւններըն: Հռոմէն շնորհաւորական հեռագիր Քիւբէլեան եպիսկոպոսէն, որ երբեմն հակահասունեանց Պատրիարքն եղաւ:

Երգերէ ետև կարդացուեցաւ Վիէննայի Մխիթարեանց շնորհաւորագիրն առ Հ. Ալիշան: Վիէննայի Մխիթարեան հարք բարեհաճած էին շնորհաւորել Հ. Ալիշանը մի վարդապետի միջոցաւ: Վիէննացիներու աբբահայրը շատ մեծ, շատ մեծ դիրք ունի. փոքրկութիւն է իրեն շնորհաւորել մի ոև է Ալիշան!

Այդ ցուրտ գրուածը փակեց հ. Թադէոս տաքուկ ոտանաւորով մը, որմէ ետք երգեր:

—

Այսպէս վերջացաւ հանդիսին գրեթէ կրօնական մասը. կարգն եկած էր աշխարհականներուն: Վարդապետ մը կարդաց այն նամակ, որով Պոլսի հայոց մասնախումբը կը հաղորդէր Աբբահօր պատուիրակի մը առաքումը: Ապա ես կարդացի առ Հ. Ալիշան այն ուղերձ, զոր հարիւրաւոր հայեր, առանց խտրութեան դաւանանքի ստորագրած էին: Այս առթիւ յայտարարեցի թէ՝ ընդունած մասնաւոր նամակներս կը ծանուցանէին, որ այդ ստորագրութիւնները կրնային բիւրաւոր ըլլալ, բայց զանազան նկատումներ թոյլ չեն տուած Մասնախմբին այդքան ստորագրութիւններու ընդունելութիւն ընել: Այլ այդ հարիւրաւոր ստորագրութիւններ կրնան համարուիլ Պոլսի զանազան դասակարգերն ներկայացնողներու ստորագրութիւնք:

Ապա հաղորդուեցաւ թէ՝ կը պատրաստուի և փոքրիկ յիշատակ մը, որ պիտի խրկուի մօտ ժամանակին:

Կարդաց պ. Բաղրուբանեան այն ուղերձն, զոր Հունգարիոյ հայք իր միջոցաւը խրկած էին: Այդ ուղերձի ներքև ստորագրած էին Հունգարիոյ հայոց ներկայացուցիչներն, որոց անուններն հանրածանօթ են:

Երբ աւարտեցան երգերն ու շնորհաւորական հեռագիրներու և նամակներու մի մասի ընթերցումը, Հ. Ալիշան ոտքի ելաւ, ձեռքը փոքրիկ թուղթ մը, և կարդաց իւր շնորհակալութիւն, հետեւեալ բանաստեղծութիւնը, զոր քիչ մը առաջ գրած էր:

Պէտք էր տեսնել այդ վայրկենին Հ. Ալիշանի դէմքը. զգածեալ, յուզեալ, աչքերն արցունքով լեցուն, երբ կարդասէր իր բանաստեղծութիւնը, սարսուռ մը կընթանար ոսկրներու մէջ: Մեր ամենուս աչքերն ալ լեցուեցան, երբ դողդոջուն ձայնը բարձրացնելով ու աչքերն յերկինս համբարձած, ըսաւ վերջի տողերն: «Աղբիւր սիրոյ»:

Ահաւասիկ այդ նուագ:

—

Ի յիշատակ աւուրս նուագ

Հոլովելով ընդ դաւիվայր կենցաղոյս
Ի խուռն կառաց խորտակելոց դերեւատար,
Ցորոց վերայ յարեաւ աշխարհ նոր, նոր լոյս,
Ցերբ, եւ զաղփաղփ անիւ, գլիցիս անդադար.
Քանի՜ ամբոխ աղաղակի յայս կէս դար
Որոտացին վրդովեցին զկայս և կոյս.
Եւ դու զանխուլ վարեալ յԱջոյն անվրթար՝
Անցեր ընդ սին հասակս, ընդ սեւ դեռաքոյս.
Որք բոլորեալ ըզքեւ ի մօտ և հեռուստ,
Անխնայապէս ամեն օրհներգս արդ հարուստ
Զեկեղեցւոյ և զՀայրենեաց՝ Ցաւերժ-մարց:
Զինչ այսքանեաց երախտեաց տաց ես տրիտուր.....
Ո՞վ, որ զնոսս ինձ և նոցա զիս ետուր,
Աղբիւր Սիրոյ, ըզքեզ տամ քեզ, տուրք անդարձ:

—

Նուագի ընթերցումէ վերջ ա՛լ նստել կարելի չէր, յուզուած ամէնքն ոտքի էին. վերջացած էր հանդիսին դահլիճի մասը: Քիչ վերջը սեղան:

Փառաւոր սեղան մը պատրաստուած էր. Վենետիկի պատրիարք-կարդինալն հոն էր ծիրանազգեստ:

Սեղանը տեւեց երեք ժամ. այդ միջոցին արտասանուեցան բաժակաճառութիւններ, որոց մէջ նշանաւոր էր պ. Զեռութիի խօսքերն. պ. Զեռութիի տեղւոյս «Վենեցիա» ազատական լրագրին երիտասարդ խմբագիրն է:

Այս սեղանին վրայ ալ կարդացուեցան հեռագիրներ ու նամակներ:

Յաջորդ օրը պատուական նուագահանդէս մը և ամեն ինչ կը վերջանայ:

Եկած հեռագիրները ամբողջապէս կը պարունակէին 2527 բառ: Այդ հեռագիրներ ամեն կողմէ էին. Պէրլինէն, Պարիզէն, Ժընէվէն, Իզմիրէն, Պոլսէն, Տրապիզոնէն, Սամսոնէն, ամեն կողմի հայ հասարակութիւններէն, բայց ստուար մեծամասնութիւնն Ռուսիայէն էր, թէ հասարակութիւններու կողմանէ, թէ անհատներու: Բեզրապուրկէն, Մոսկուայէ, Բագուէ, Թիֆլիզի ամեն հայ հրատարակութիւններէն և աշխարհագրական ընկերութեան կողմէ, Ախալցխայէ, Աղէքսանդրոպոլէ և այլն, և այլն, և այլն:

Նամակներն էին նաև զանազան տեղերու հայ անհատներէ և հայ հրատարակութիւններէ:

Տպաւորութիւնը մեծ եղաւ. քանիցս Աբբահայրը ի դիմաց միաբանութեան յայտնեց խորին շնորհակալութիւններ:

Մեր եկեղեցական պ ա շ տ օ ն ա կ ա ն մ ա ր մ ի ն ն ե ր ը չէին մասնակցած այս շնորհաւորութիւններու, բայց կարևորութիւն չը կայ. քանի որ ազգն ամբողջ կը բարբառի և իր զգացումներն կը յայտնէ, այն ատեն քանի մը պաշտօնական անձերը նշանակութիւն չունին:

Հ. Ալիշանի անունի շուրջն եղած համակրական այս մեծ ցոյցը չէ՞ միթէ նաև յաղթանակ մը անոնց համար, որք ազգութեան գաղափարը բարձր կը պահեն ամեն կրօնական խտրութիւններէ:

Հայկակ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Սոֆիայից հեռագրում են Վիէննայի լրագիրներին, որ իբրև թէ Պանիցա անվրդով կերպով լսելով իր մասին կայացրած դատավճիռը, վերջին րոպէին յայտնել է իր արդարացրած ընկերներին, որ ինքը իրան յանցաւոր չէ զգում:

—Գերմանական առաջադիմականները առաջարկում են իշխան Բիսմարկին պատգամաւոր ընտրել րէյխստագի համար:

—Լուրեր էին պտտում, որ իբրև թէ սերբիական կառավարութիւնը մտադիր է իր բոլոր յարաբերութիւնները կտրել Միլան թագաւորի հետ: Այժմ հաղորդում են, որ կառավարութիւնը այդպիսի մի միտք երբեք չէ ունեցել:

—Բերլինից գրում են, որ այնտեղ սպասում են իտալական թագաժառանգի գալուն, որը այս րոպէիս Ռուսաստանումն է գտնվում:

—Վիլհէլմ կայսրը շուտով սկսելու է իր ճանապարհորդութիւնը. նա պիտի այցելէ Շվեդիա, Նորվեգիա, Դանիա, Անգլիա և Ռուսաստան:

—Ինչպէս գրում են Բերլինից, իշխան Բիսմարկի երկրորդ որդին՝ կոմս Վիլհէլմ Բիսմարկ, և իշխան Բիսմարկի փեսան՝ կոմս Ռանցաու, նոյնպէս մտադիր են շուտով հրաժարվելու իրանց պաշտօններից:

—Վիէննայից հեռագրում են, որ, ինչպէս հաղորդում են Լվովի լրագիրները, աւստրիական կառավարութիւնը դիտաւորութիւն ունի արգելել սլավեանական համագումար ժողովը:

—Սոֆիայից հեռագրում են որ այդտեղ երկիւղ են կրում մեծ անկարգութիւններից:

—Լուր կայ որ Կրիսպի սաստիկ դժգոհ լինելով իտալական դիմադրական կուսակցութեան վարմունքից, դիտաւորութիւն ունի շուտով հրաժարական տալ առաջին մինիստրի պաշտօնից:

—Մադրիդից հեռագրում են, որ այս օրերս Կաստէլար ատենաբանութիւն է արել, որի մէջ, ի միջի այլոց, ասել է. «Եթէ ես մասնակցած լինէի բանուորների հարցի մասին Բերլինում տեղի ունեցած կոնֆերենցիային, ես ուղղակի կասէի Վիլհէլմ կայսրին. եթէ ուզում էք վճռել սօցիալական խնդիրը, զինաթափ արէք ձեր զօրքերը, վերադարձրէք Ֆրանսիային նրա երկու նահանգները և խաղաղութիւն շնորհեցէք Եւրոպային»: Կաստէլարի խօսքերը, մանաւանդ նրա զօրքը զինաթափելու դէմ, մեծ համակրութեամբ և անվերջանալի ծափահարութիւններով ընդունվեցան ժողովից:

—Գերմանական «Hamburg. Zeit.» լրագիրը հաւատացնում է, որ իշխան Բիսմարկի ձայնը Եւրոպայում մինչև այժմս էլ աւելի մեծ հեղինակութիւն ունի, քան թէ գերմանական այժմեան կառավարութեան ձայնը:

—Թիւրքիայի սանիտարական վարչութիւնից ստացված վերջին հեռագիրները, ինչպէս կարդում ենք «Врачъ» շաբաթաթերթում, հաղորդում են, որ Բաղդադի մօտ Բելէկ գիւղում մայիսի 9-ին խոլերայի նման մի հիւանդութիւն է երևացել և մօտ 13 մարդ են հիւանդացել այդ հիւանդութեամբ: Մայիսի 10-ին ստացած հեռագիրը հաղորդում է, որ մի և նոյն հիւանդութիւնը անցել է և Սումէկ գիւղը, իսկ Բելէկում այդ օրը 28 մարդ են հիւանդացել, որոնցից 6 հոգի վախճանվել են:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Հաղորդում ենք հետևեալ հետաքրքիր տեղեկութիւնները այլ և այլ ազգերի բարևելու ձևերի մասին:

Հնդիկները իրանց հաւասարին բարևելու ժամանակ ընկնում են գետնի վրայ մի անգամ, իսկ իրանցից մեծին բարևելու ժամանակ մի քանի անգամ են ընկնում:

Արաբները այտերով չփվում են:

Եապօնացիք կօշիկները հանում են և ձեռքերը խաչաձև բռնելով, բացականչում՝ «խնայիր ինձ»:

Տաճիկները ձեռքերը կրծքի վրայ խաչաձև բռնելով, մօտենում են անընդհատ գլուխ խոնարհելով և ինչքան իր դիրքով բարձր է ողջոյն ստացողը, այնքան ցած են գլուխ խոնարհում:

Նշանաւոր մավրները բարեկամներին ողջունելու ժամանակ ատրճանակներից արձակում են ուղղակի նրանց առջև:

Խաղաղ Ովկիանոսի կղզիներում ողջունողներից մինը պարզում է միւսին իր ձեռքի ափը, իսկ վերջինը ափի վրայ չփում է երեսը:

Սիամում բարձր պաշտօնանդամներից գետնի վրայ են ընկնում և սպասում են մինչև որ իրանց բարձրացնեն:

Կալմիկները և էսկիմօսները ծնկան վրայ չոքում են և սողալով մօտենալով միմեանց մօտ, քթերով չփվում են:

Աւստրալիացի նեգրները միմեանց լեզուներն են ցոյց տալիս:

Արևմտեան Հնդկաստանի մի քանի կղզիներում տեղացիները թքում են ձեռքերի վրայ և չփում բարև ստացողի երեսը:

* * *

Պարիզի ցուցահանդէսի հրաշալիքը Էյֆէլեան աշտարակն էր, որը գետնի երեսին էր շինած: Իսկ Չիկագօյի ցուցահանդէսի հրաշալիքը, ինչպէս երևում է, ջրի տակը պիտի լինի. մտադրութիւն կայ այդ ցուցահանդէսի ժամանակ շինել մի հիւրանոց ջրի տակ, 500 ֆուտ խորութեամբ, որտեղ կարելի լինի ուտել, խմել և զբօսնել:

* * *

Նորերս ամերիկացի մի օրիորդ՝ Նելլի Պետերսօն անունով, աւարտելով իր ուսումը մեքենագործական մի դպրոցում, մտաւ մի գործարան մեքենագործի պաշտօնով:

* * *

Գէյգեր անունով մի պարոն նորերս Բերլինում ամուսնացաւ իր ծ ծ մ օ ր հետ: Ինքը 20 տարեկան է, իսկ ծծմայրը—37 տարեկան:

* * *

Նորերս կառքից վայր ընկաւ Վիլհէլմ կայսրը, իսկ այսօր նրա կանցլերը՝ գեներալ Կապրիվի վայր ընկաւ ձիուց: Մի քանի օրվայ ընթացքում կայսրի և նրա կանցլերի վ ա յ ր ը ն կ ն ե լ ը կարող է անկասկած նախապաշարված գերմանացիներին յուսահատեցնել և աւելի ոգևորել Բիսմարկի կողմնակիցներին, որոնք կարող են ասել. «տեսնում էք, Բիսմարկից յետոյ ամենքն էլ վայր են ընկնում....»

* * *

Մայիսի 14-ին Պարիզի շրջակայքում սաստիկ կ ա ր կ ո ւ տ եկաւ և ահագին վնասներ տուեց:

* * *

Նկարիչ Այվազովսկի այժմ Կ. Պոլիս է գնացել: «Արևելք» լրագիրը, ի միջի այլոց, գրում է. «Պ. Այվազովսքի այս առաւօտ իւր տիկնոջ հետ այցելեց Բերայի աղջկանց Արուեստանոցն, ուր ընդունուեցաւ Գարեգին եպիսկոպոսի, Տ. Մկրեան Հօր, Բերայի Թաղ. Խորհրդոյ ատենապետ Նուրեան էֆէնտիի և անդամներէն Բապուճճեան Կարապետ էֆէնտիի կողմէ: Մեծանուն նկարիչն և իւր Տիկինը ժամուկէս մնացին Արուեստանոցին մէջ և մի առ մի աչքէ անցուցին աշակերտուհեաց ձեռագործներն ու աշխատութիւնները, որոցմէ մեծապէս գոհ մնացին: Տիկին Այվազովսքի յայտնեց մասնաւորապէս թէ Բարիզի մէջ ալ այցելած ըլլալով նմանօրինակ հաստատութիւններ, աշակերտուհեաց կողմէ պատրաստեալ այսքան յաջող ձեռագործներ չէր տեսած: Պ. Այվազովսքի ի յիշատակ իւր այս այցելութեան իւր մեծադիր կենդանագիրն յանձնեց, յայտնելով թէ կը ցաւէր որ իւր նկարներէն ոչ մէկ հատ մնացած էր իւր քով որպէս զի նուիրէր զայն ազգային կրթական այդ հաստատութեան: Սակայն խոստացաւ ի դարձին Թէոդոսիա, ծովանկար մը ղրկել Արուեստանոցին»:

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 26 մայիսի: Իբրև նշան Արքայական առանձին բարեհաճութեան դէպի գեներալիսիմուս Սուվորովի Գրենադերեան գնդի, որի հիմնարկութեան 100 տարին այժմ լրանում է, Թագաւոր Կայսրը շնորհում է յիշեալ գնդին նոր Գէորգեան դրօշակ հետևեալ խորագրով «1790—1890», պահպանելով և նախկին խորագիրները, և յոբելեանական ժապաւէն, իսկ գնդի ստորին կարգի զինուորներին մի-մի րուբլի: Այսօր առաւօտեան $11^1/_2$ ժամին, իտալիայի թագաժառանգը ուղևորվեց Գատչինօ, մնաս բարև ասելու նոցա Մեծութիւններին, և ընտանեկան նախաճաշիկից յետոյ, ժամը $2^1/_4$-ին, Գատչինօյի կայարանից կուղեւորվի ուղղակի Բեռլին:—«Новое Время» լրագիրը լուր է հաղորդում, որ միւս տարի փոփոխութիւններ պիտի լինեն այն կանոնների մէջ, որոնք վերաբերում են կլասիկական գիմնազիաներից հասունութեան վկայական ստանալու քննութիւններին: Ենթադրութիւն կայ բերանացի քննութիւններ անել գիմնազիական բոլոր առարկաներից:—Թոյլատրված է Օդեսայում, քաղաքի հարիւրամեայ յոբելեանի առիթով, բանալ համառուսական գեղարուեստական արդիւնաբերական ցուցահանդէս:—«Гражданинъ» լրագիրը հաղորդում է, որ անհրաժեշտ է համարված արգելել կոմս Տոլստոյի «Плоды просвѣщенія» կոմեդիան ներկայացնել մասնաւոր թատրոնների բեմերի վրայ:—Ս. Պետերբուրգի բօրսա. կալուածական բանկերի գրաւական թղթեր. Թիֆլիսինը՝ 99 ր. 37 կոպէկ, Քութայիսինը՝ 99 ր. 25 կ. Թիֆլիսի քաղաքային

կրեդիտական ընկերութեան օբլիգացիաները՝ 86 ր. 50 կոպէկ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 27 մայիսի։ Երէկ Գատչինօյում տեղի ունեցաւ ընտանեկան նախաճաշիկ, որին ներկայ էին՝ Իտալիայի Թագաժառանգը՝ Նորա սվիտան և իտալական դեսպանը։ Թագաւոր կայսրը և Մեծ Իշխանները ճանապարհ դրեցին պրինցին մինչև կայարան՝ ուտեղ կանգնած էր պատուաւոր պահնակ Նորին Մեծութեան զօրագնդից, դրօշակով և նուագախմբով։ Ժամը 2$^1/_4$-ին պրինցը մեկնեցաւ դէպի Բերլին։—Երէկ Նոցա Կայսերական Մեծութիւնները Գատչինօյից տեղափոխուեցան Պետերգօֆ Ալեքսանդրիա ամարանոցը։—Թագաւոր կայսրը շնորհեց հարիւրապետ Պեշկօվին ս. Աննայի երրորդ աստիճանի շքանշանը։—Քննութեան է ներկայացրած Օդեսայում և Կերչում կարանտինային հիմնարկութիւնները վերջնելու նախագիծը։—Սաստիկ հիւանդացած զինուորական մինիստրի առողջութիւնը փոքր ինչ լաւանում է և երէկ նա արդէն զեկուցում ընդունեց։

ՄՕՍԿՎԱ, 27 մայիսի։ Մօսկվայի դատաստանական պալատի երդուեալ հաւատարմատարների խորհուրդը գործադրութեան մէջ մտցրեց օգնականների մասին Նորերս իր հրատարակած կանոնները. խորհրդի վճռով ցուցակից դուրս են հանված 102 օգնական, այսինքն համարեա բոլոր օգնականների կէսը։ Մեծ մասը ցուցակից դուրս է բերված այն պատճառով, որ չեն ներկայացրել դատաստանական ատեաններից գործերը պաշտպանելու իրաւունք տուող վկայականներ, միայն մի աննշան մասը նոր կանոնների այն ձևը խախտելու համար, որը արգելում է երդուեալ հաւատարմատարներին առանց առանձին թոյլտուութեան մի օգնականից աւելի ունենալու։

ԲՈՒԴԱ-ՊԵՇՏ, 27 մայիսի։ Այսօր առաւօտեան կայսրը ընդունեց աւստրիական պատգամաւորութիւնը և կարդաց գահական ճառը, որի մէջ ասեց. «Քաղաքական ընդհանուր դրութեան, և մեզ մօտիկ գտնվող Բալկանեան երկիրների պայմանների մէջ անցեալ տարվանից յետոյ էական փոփոխութիւններ չեն եղել։ Մեր և բոլոր պետութիւնների մէջ եղած բարեկամական յարաբերութիւնները ամրացնում են իմ յոյսը այն մասին, որ մենք ապագայումն էլ կօգտվենք խաղաղութեան բարիքներով»։

—

ՍՕ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Մայիսի 25-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ. . .	86 ր.	20	կ.
Բերլինի վրա 100 մարկ — . . .	42 »	20	»
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . . .	34 »	29	»
Ոսկի — — արժէ . .	6 »	88	»
Մաքսային կուպօններ — . . .	138 »	—	»
Արծաթ — — — . . .	1 »	8$^1/_2$	»
Բօրսային դիսկօնտներ — . . .	5$^1/_2$ և	7$^0/_0$	»
Պետ. բանկի 5$^0/_0$ տոմս 1-ին շրջանի.	99 »	62	»
— — — — 2-րդ —	100 »	—	»
— — — — 3-րդ —	99 »	62	»
— — — — 4-րդ —	99 »	62	»
— — — — 5-րդ —	99 »	62	»
— — — — 6-րդ —	99 »	62	»
6$^0/_0$ ոսկեայ ռէնտա	150 »	—	»
4$^0/_0$ ոսկեայ փոխառութիւն	133 »	50	»
Արևելեան 5$^0/_0$ փոխառ. 1-ին շրջ.	99 »	75	»
— — — 2-րդ —	99 »	75	»
— — — 3-րդ —	100 »	12	»
Ներքին 5$^0/_0$ առաջին փոխառութ.	231 »	25	»
— — երկրորդ —	213 »	75	«
— — երրորդ ամ. կալ. բ.	211 »	50	»
Պետական. երկաթուղային ռէնտա .	100 »	—	»
5$^1/_2$$^0/_0$ ռէնտա	103 »	50	«
4$^0/_0$ Ներքին փոխառութիւն . . .	87 »	—	»
5$^0/_0$ գրաւ. թղթ. ամ. կալ. բանկի	100 »	—	»
4$^0/_0$ վկայակ. գիւղ. հող. բանկի. .	103 »	50	»
4$^1/_2$$^0/_0$ գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդիտ. ընկեր. մետալ. .	123 »	—	»
— — — թղթադ.	96 »	50	»
Պետերբուրգի քաղաքային կրեդիտ. ընկերութեան օբլիգացիաները. .	95 »	87	»
Մօսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	94 »	75	»
Օդեսայի — — .	94 »	50	»
Թիֆլիսի — — .	— »	—	»
Գրաւ. թղթ. Թիֆլիսի կալ. բանկի.	— »	—	»
— — Քութայիսի — — .	— »	—	»

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը ամուր է։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Պատիւ ունիմ յայտնելու մեր ուսումնարանների հոգաբարձուներին, ուսուցիչներին և գաւառական գրավաճառներին, որ այս 1890 թուականի ապրիլի 1-ից ես հրաժարուեցի եմ կենդրոնական Գրավաճառանոցին մասնակցելուց։ Հետևաբար այն հիմնարկութիւնները և այն անձինք, որոնք այդ խանութի հետ որ և է հաշիւ ունին, այսուհետև պիտի դիմեն նորա ներկայ տէր և կառավարիչ պ. Աբգար Յովհաննիսեանին և Ստեփան Տէր-Խուրշուդեանին։ Հեռանալով գրավաճառանոցից՝ ես բաց եմ անում Թիֆլիսում մի ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ, որի նպատակն է նորանոր հրատարակութիւններով զարգացնել դպրոցական գրականութիւնը և պատրաստել մանկական ընթերցանելի գրքեր։ Առ այժմ իմ գրասենեակին կից վաճառվում են հետևեալ հրատարակութիւնները, որոնց ես բաժանում եմ երկու դասակարգի՝ ուսումնարաններին և գրավաճառներին զրուելիք զեղչի քանակութեան կողմից։

Ա. ԳՐՔԵՐ, ՈՐՈՆՑ ԶԵՂՉԸ 25$^0/_0$ Է.

1.	Աղայեանց՝ Ուսումն Մայրենի Լեզուի, ա. տարի	25	կ.
2.	» Ուսումն Մայրենի Լեզուի, բ. տարի.	40	կ.
3.	» Ուսումն Մայրենի Լեզուի, գ. տարի	55	կ.
4.	Գէորգբէկեան՝ ժողովածու Թուաբանական խնդիրների՝ մասն առաջին. . .	40	կ.
5.	Մանդինեան՝ Նահապետական աշխարհ.	65	կ.
6.	» Հէնչելի՝ բանաւոր և գրաւոր հաշուելու խնդիրներ առաջին և երկրորդ տարի	40	կ.
7.	« Բանաւոր և գրաւոր հաշուելու խնդիրներ երրորդ տարի . . .	50	կ.
8.	Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի Լեզու առաջին տարի	35	կ.
9.	» Մայրենի Լեզու երկրորդ տարի	40	կ.
10.	» Մայրենի Լեզու երրորդ տարի	45	կ.
11.	Տէր-Դաւթեան՝ Русское Слово	50	կ.

Բ. ԳՐՔԵՐ, ՈՐՈՆՑ ԶԵՂՉԸ 35$^0/_0$ Է.

12.	Մանդինեան՝ Ընտանեկան Աշխարհ	75	կ.
13.	» Դիւցազնական Աշխարհ	30	կ.
14.	Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի Լեզուի քերականութեան տարերքը, մասն առաջին. .	30	կ.
15.	» Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը, մասն երկրորդ . .	50	կ.
16.	Հայորդի՝ Սրբազան պատմութիւն Հին կտակարանի	50	կ.
17.	» Սրբազան պատմութիւն Նոր կտակարանի	50	կ.

Գ. Մինչև սեպտեմբերի մէկը պատրաստ կը լինեն հետևեալ գրքերը՝

1. Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի լեզու, երրորդ տարի, վեցերորդ տպագրութիւն, բարեփոխած և բազմաթիւ արձակ և չափաբերական յօդուածներով ճոխացրած։
2. » Մայրենի լեզու, չորրորդ տարի, երրորդից անկախ, ինքնուրոյն տպագրութիւն, որ բովանդակում է իւր մէջ, բացի ընդհանուր գրական յօդուածներից, նաև բազմաթիւ յօդուածներ բնագիտական, աշխարհագրական, և ըստ չափու պատմական բովանդակութեամբ։
3. Թումանեան՝ Դասագիրք Ռուսաց լեզուի, Հայոց ուսումնարանների համար, առաջին տարի։ Երիտասարդ հեղինակի այս առաջին երախայրիքը, որ շատ պիտի հեշտացնի ռուսաց լեզուի դասաւանդութեան դժուարին գործը Հայոց ուսումնարաններում։
4. Տէր-Ղևոնդեան՝ Մայրենի լեզուի քերականութեան տարերքը, մասն երկրորդ, երրորդ տպագրութիւն։

Հրաւիրում եմ ցանկացողներին ուղարկել ինձ տպագրելու Հայերէն գեղագրութեան օրինակներ, որովհետև ներկայումս գեղագրութեան համար ոչ մի ձեռնարկ չունինք հրապարակի վրա։

Անմիջապէս մեզանից գրքեր պահանջողները պէտք է ի նկատի ունենան հետևեալ պայմանները.

1. Գրքերի որոշեալ զեղչը վերջնական է, ինչ քանակութեամբ էլ առնելու լինին։
2. Գրքերի վաճառումը կանխիկ է։ Ապառիկ ոչ-ոքի գիրք չի ուղարկվում, բայց ցանկացողների համար գրքերի արժէքը կարող ենք վերադիր անել, որ նոքա վճարեն այն փոստային վարչութեանը կամ կանտօրին, որի միջոցով պիտի ստանան գրքերի ծրարը կամ սնդուկը։

3) Ցամենայն դէպս պահանջած գրքերի ընդհանուր արժէքի մի չորրորդական մասը անպատճառ պիտի ուղարկուի պահանջի հետ, կանխիկ, միացածը կարելի է վճարել ապրանքն ստանալու ժամանակ։

4) 25—35$^0/_0$ զեղչելով գրքերի տպագրական գներից, բոլոր գնողների վրա բարոյական պարտականութիւն ենք դնում գրքերը վաճառելու ժամանակ, մանաւանդ գաւառներում և յետընկած անկիւններում, այլ ևս վերադիր չանել տպագրական գներին։

Խոնարհաբար խնդրում եմ իմ բոլոր ծանօթներին, բարեկամներին և այն յարգելի անձանց, որոնք ինձ հետ գործ են ունեցած և որոնք դարձեալ ցանկանում են գործ ունենալ, իրանց նամակներն ու գրութիւնները այլ ևս չուղղեն կենտրոնական գրավաճառանոցին, այլ պարզապէս ուղարկեն իմ անունը՝ Նիկողայոս Տէր-Ղևոնդեանին, Թիֆլիս կամ Николаю Теръ-Гевондьянъ. Тифлисъ. Հասցէս փոստատանը յայտնի է։—Գրքերի պահեստը առ այժմ գտնվում է Մ. Վարդանեանի տպարանին կից, Տրոյիցկի փողոցում։

Նիկողայոս Տէր-Ղևոնդեան

3—3

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Լոյս տեսաւ մամուլի տակից

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ա.

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԵՒ ՆՐԱ ՔՍԱՆ ՀԻՆԳ ՏԱՐՎԱՅ

ԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

(1865—1890)

Աշխատասիրեց Ա. ԵՐԻՑԵԱՆՑ

Ծախվում է բոլոր գրավաճառանոցներում։ Գինը 50 կոպէկ է։ 4—10

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Շոգենաւերի կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբաթը մի անգամ, հինգշաբթի 4/16 ապրիլից սկսած

ԵՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ

Բաթումից Մարսէլ, մտնելով Տրապիզօն, Սամսօն, և Կ. Պօլիս, հինգշաբթի օրերը, երկու շաբաթը մի անգամ, հինգշաբթի 26 ապրիլից (մայիսի 8-ից) սկսած։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԳԱԼԻՍ

Հինգշաբթի, 26 ապրիլի (8 մայիսի), շոգենաւ ՍԻՐԿԱՍԻ, նաւապետ ԲՕՇԷԼ.
— 10/22 մայիսի — ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ, — ԺԻԲՈՒԷՆ.
— 24 մայիսի (5 յունիսի) — ԱՆԱՏՕԼԻԱ — ԴԱՐՐԻԳ
— 7/19 յունիսի — ՍԻՐԿԱՍԻ — ԲՕՇԷԼ

Տեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան ագէնտներին. ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գարանիօնին, Նաբերէժնայա, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. Րէնօին, Նախկին Արծրունու գալերէայում, № 114.

9—10 (շ. և ե.)

ՄԻ ԼԱՒ ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ, Թիֆլիսում, ընդունում են աշակերտներին, որոնք կուզենային մտաչելի վարձով ճաշել ընտանիքում։ Նոյն տեղ պատրաստում են աշակերտներին և աշկերտուհիներին՝ միջնակարգ դպրոցների ստորին դասատներում տրվելի հարցաքննութիւնների կրկնութիւնների համար։ Հասցէն. Գանօվսկայա փողոց, տուն № 25, գաւթում։

Въ хорошемъ семействѣ въ Тифлисѣ, принимаютъ нахлѣбниковъ—учениковъ и подготовляютъ учениковъ и учениц низшихъ классовъ средне-учебныхъ заведеній къ переэкзаменовкамъ. Адресъ: Гановская, домъ № 25, во дворѣ. 7—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱԶՆՒԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԹԱՏՐՈՆ

Վաճառվում են տոմսակներ երևելի իտալացի արտիստ

ԷՐՆԵՍՏՕ ՌՕՍՍԻԻ

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆԵՐԻ

Շաբաթ, մայիսի 26-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 1 ներկայացում՝ «ԼԻՐ ԱՐՔԱՅ», կիրակի, մայիսի 27-ին, 1-ին աբօնըմենտի 1 ներկայացում՝ «ՕԹԷԼԼՕ»։ Երեքշաբթի, մայիսի 29-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 2 ներկայացում՝ «ԼԻՒԴՕՎԻԿ XI», Չորեքշաբթի, մայիսի 31-ին, 2-որդ աբօնըմենտի 3 ներկայացում՝ «ՀԱՄԼԷՏ», Շաբաթ, յունիսի 2-ին, 2-րդ աբօնըմենտի 4 ներկայացում՝ «ՔԻՆ», կիրակի, 3-ին յունիսի, 1-ին աբօնըմենտի 2 ներկայացում՝ «ՄԱԿԲԵԹ»։ Երեքշաբթի, յունիսի 5-ին, 1 աբօն. 3 ներկայացում՝ «ՈՃՐԱԳՈՐԾԻ ԸՆՏԱՆԻՔ», Հինգշաբթի, յունիսի 7-ին, 2 աբօնըմենտի 5 ներկայացում՝ ԿՕՐԻՕԼԱՆ, Շաբաթ, յունիսի 9-ին, 1-ին աբօնըմէնտի 4 ներկայացում՝ ՆԷՐՕՆ, կիրակի, յունիսի 10-ին, 1-ին աբօնըմէնտի 5 ներկայացում՝ «ՇԷՅԼՕԿ», Վ. Լինետիկի վաճառական։

Տեղերի գները նշանակված են աֆիշաների վրա։ Բոլոր ստացված փողերը մինչև խմբի գալը կը պահվեն առևտրական բանկում։ Կասսան բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ և երեկոյեան 5—7 ժամ։

8—10

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

MESSAGERIES MARITIMES

(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

Կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ԼՕՆԴՕՆԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ

Ուրբաթ, 1/13 յունիսի դուրս կը գնայ ԲԱԹՈՒՄԻՑ GUADALGUIVIR (ԳՎԱԴԱԼԿՎԻՎԻՐ) շոգենաւը, նաւապետ BERNARD (ԲԷՐՆԱՐ), դէպի Կ. Պօլիս, Մարսէլ, Հավր և Լօնդօն, մտնելով և միջանկեալ նաւահանգստները։

Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԷՍՍԷՆԺԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ ԳԷՈՐԳ ՀԵՒԲԵԱՆՑ ԵՒ ՀԵԶՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱԳՈՒԻ մէջ ԳՕԼԴԼՈՒՍ։

2—2

Дозволено цензурою, Тифлисъ 28 Мая 1890 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.